

Ἡ Ἐκκλησία ὡς λατρεύουσα κοινότητα

Τὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο στὴν ἀποψινὴ μας σύναξη θὰ ἀσχοληθοῦμε, ὅπως γνωρίζετε, εἶναι ἡ Ἐκκλησία ὡς λατρεύουσα κοινότητα. Θὰ προσπαθήσουμε χωρὶς νὰ εἰσέλθουμε σὲ λεπτομέρειες νὰ ἀναδείξουμε ὀρισμένες πτυχὲς τοῦ θέματος αὐτοῦ, καθ' ὅσον αὐτὸ ἄπτεται πολλῶν ἄλλων, πού κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ δύναται νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο γιὰ νὰ γραφοῦν χιλιάδες σελίδες πολλῶν μάλιστα μελετῶν. Κι αὐτὸ θὰ καταφανεῖ ἀπὸ ὅσα θὰ λεχθοῦν.

Ἐχει προσφυῶς λεχθεῖ ὅτι ἡ Θεία Ευχαριστία, ὡς ἡ πεμπουσία τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, πραγματώνει καὶ οἰκοδομεῖ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ τὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Διότι ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Κυρίου, τὸ αἷμα τοῦ ὁποίου ἐχύθη «ἐφάπαξ» (Ἐβρ.7,27) ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας· εἶναι τὸ ἐσχατολογικὸ δεῖπνον τῆς αἰώνιας βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο γεύεται ὁ πιστὸς μὲ τὴ συμμετοχὴ του στὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο παλαιότερα ὅλα τὰ ἐπιμέρους μυστήρια ἐτελοῦντο στὰ πλαίσια τῆς Θείας Λειτουργίας, ὡς φανερώσεις τοῦ ἑνὸς καὶ ἀδιαίρετου μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων (Ἐφεσ.3,9). Ἀλλ' ἀκόμη καὶ σήμερα ὀλόκληρος ὁ βίος τῆς Ἁγίας Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας ἀρδεύεται πνευματικὰ ἀπὸ τῆ Θεία Λατρεία, ὡς τὸ σημεῖον πού

νὰ ἀναγνωρίζεται διομολογιακὰ ὡς ἢ κατ' ἐξοχὴν λειτουργικὴ Ἐκκλησία¹.

Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι σ' ἐμᾶς δύο τεράστια πνευματικὰ μεγέθη, δηλαδή Ἐκκλησία καὶ Θεία Λατρεία μᾶλλον ταυτίζονται. Ἡ λατρεία μας καὶ δὴ ἡ τέλεση τῆς ἀναίμακτης θυσίας εἶναι ὁ πυρήνας, τὸ κέντρο καὶ συνάμα τὸ ἀποκορύφωμα τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας. Δὲν κάνουμε τίποτε ἄλλο τελεσιουργῶντας τὸ μυστήριον τῆς Θείας Λειτουργίας ἀπὸ τὸ νὰ συνερχόμεσθε ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπιτελῶντας ἓνα ἔργον θεῖον, τὸ ἔργον τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ (λεῖτος = λαός).

Μάλιστα κατ' αὐτὴν, χωρὶς νὰ ξεχνοῦμε ἢ νὰ παραβλέπουμε τὴν ἀρχὴν καὶ τὶς ρίζες τῆς Ἐκκλησίας, τὰ θεμέλιά της, τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Ἰδρυτοῦ της καὶ τὸ κήρυγμα ἢ τὰ θαύματά Του, προσβλέπουμε κυρίως στὸ μέλλον. Ζοῦμε στὸ παρὸν ἀλλὰ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸ μέλλον. Ποιὸ ἄλλο νόημα μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ ἔναρξή της διὰ τῆς πανηγυρικῆς διακηρύξεως ὅτι εἶναι «*Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*»; Διὰ τῆς Λειτουργίας ἡ Ἐκκλησία προεικονίζει τὰ ὅσα πρόκειται νὰ συμβοῦν κατὰ τὴν ἀρραγῆ καὶ ἀκλόνητη πίστιν της. Προγεύεται καὶ προσδοκᾷ τὴν ἔλευση τῶν ἐσχάτων, κάτι ποὺ ἄλλωστε διακηρύσσει διὰ τοῦ Συμβόλου της, τὸ ὁποῖον τοποθέτησε ἐνσυνείδητα πρὸ τῆς Ἀναφορᾶς, δηλαδή πρὸ τῆς ἱερώτερης στιγμῆς τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅταν διὰ τῆς χάριτος τοῦ τελεταρχικοῦ καὶ παναγίου Πνεύματος τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασὶ θὰ μεταβληθοῦν σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ. Τοῦτο διότι ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν συμμετοχὴν σὲ αὐτὴν ἢ κοινωνίαν τῆς

---

¹ Τὸ Ἐνοριακὸ ποιμαντικὸ ἔργον στὴ σύγχρονη κοινωνία (Ἐγχειρίδιον ὀργάνωσης καὶ δράσης). Σειρὰ Ποιμαντικῆ Βιβλιοθήκης – 13, Κλάδος ἐκδόσεων τῆς ἐπικοινωνιακῆς καὶ μορφωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σ.30.

πίστεως. Χωρίς αὐτήν δὲν νοεῖται κοινωνία πιστῶν. Διαιρέσεις, σχίσματα, αἰρέσεις κ.λ.π. παρόμοια δὲν χωροῦν στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν διακηρύσσεται ἐν ὁμονοίᾳ ἢ πίστι ὅλων² καὶ ἔχει δοθεῖ ὁ ἀσπασμὸς τῆς ἀγάπης, ἀμέσως μετὰ τονίζεται ὅτι ἡ προσφορὰ μας δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιεῖται χωρὶς τὴν εἰρήνη.

Δύο λοιπὸν πολὺ σημαντικὰ στοιχεῖα, συστατικὰ τῆς Θείας Λειτουργίας εἶναι ἡ κοινότητα τῶν πιστῶν ποὺ συνέρχεται ἐπὶ τὸ αὐτὸ νὰ διακατέχεται ἀπὸ εἰρήνη καὶ τὰ μέλη τῆς νὰ τηροῦν καὶ νὰ ἐκφράζουν τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμόνοιας.

Ἡ συμμετοχὴ μας ἐπίσης στὸ Ποτήριον τῆς Ζωῆς ἔχει διαφόρους καρπούς, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι - ὅπως ἀναφέρεται ἀμέσως μετὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων Δώρων - ὁ «ἀρραβὼν τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ Βασιλείας». Ζοῦμε λοιπὸν στὸ παρὸν, ἐνθυμούμενοι τὸ παρελθὸν, δηλαδὴ τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἀναπνέουμε ἐλπίζοντας στὸ μέλλον δηλαδὴ τὴν συμμετοχὴ μας στὴν ἐρχόμενη μέλλουσα ζωὴ καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ θέματος ἀκούστηκε ὁ ὅρος «κοινότητα» καὶ δὴ «λατρεύουσα». Στὴν Ἐκκλησία μας ποτὲ δὲν χρησιμοποιήθηκε ὁ ὅρος «ἄτομο». Λειτουργοῦμε ὡς πιστοὶ καὶ μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὡς πρόσωπα. Στὴν Ἐκκλησία δὲν πηγαίνουμε γιὰ νὰ προσευχηθοῦμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ συναντήσουμε καὶ νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸν πατέρα μας καὶ τοὺς ἀδελφούς μας. Ἡ σύναξις τῶν πιστῶν στὴν Ἐκκλησία φανερῶνει αὐτὸ ποὺ πραγματικὰ εἴμαστε καὶ ἀποκτήσαμε διὰ

---

² Κλήμεντος Ρώμης, MPG 1, 277A.

τοῦ Βαπτίσματος: τέκνα Θεοῦ, μέλη τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ἐνωμόμαστε μὲ τοὺς πιστοὺς, συναπαρτίζουμε τὴν Ἐκκλησία καὶ δὲν εἴμαστε πιά μακρὰ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, χωρισμένοι καὶ διασκορπισμένοι ἀπὸ τὸν διάβολο. Τώρα πιά ἐν Χριστῷ καὶ διὰ τῆς Χάριτός Του ἀποτελοῦμε αὐτὸν τὸν ἓνα Λαό, τὸν Λαό Του. Ἦλθε λοιπὸν ἤδη καὶ πραγματοποιεῖται τὸ κήρυγμα τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ προδρόμου Ἰωάννη· «ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ.3,2).

Δὲν ὑπάρχει ἀντιπροσωπευτικότερη εἰκόνα τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἄρα καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ αὐτὴν ποὺ βλέπουμε στὴν Θεία Λειτουργία. Ἡ ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς φανερῶναι αὐτὴν τὴν πανέμορφη εἰκόνα μὲ τὸν πιὸ παραστατικὸ τρόπο: ἐπάνω στὸ ἅγιο δισκάριο καὶ στὸ κέντρο του βρίσκεται τὸ τεμάχιο τοῦ ἄρτου ποὺ εἰκονίζει τὸν Βασιλέα τοῦ σύμπαντος (ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ), στὰ δεξιά του ἡ Παναγία Μητέρα καὶ μεσίτρια τῶν ἀνθρώπων, ἀριστερὰ τοποθετοῦνται ὅλοι οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις, οἱ Προφῆτες, οἱ Απόστολοι, οἱ Ἱεράρχες, οἱ Μάρτυρες, οἱ Ὅσιοι, οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι, οἱ Θεοπάτορες καὶ ὁ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς τελέσεώς της ἐορταζόμενος Ἅγιος. Μπροστὰ καὶ κάτω ἀπὸ ὅλους βρίσκονται οἱ πιστοὶ μὲ προεξάρχοντα τὸν Ἐπίσκοπο, στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποῖου ἡ Ἐκκλησία βλέπει τὸν Θεὸ Πατέρα, ὅπως λέγει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἅγ. Ἰγνάτιος ὁ θεοφόρος. Στὸς πιστοὺς συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι ἔχουν πιά κοιμηθεῖ τὸν αἰώνιο ὕπνο καὶ περιμένουν «τὴν κοινὴν ἀνάστασιν», ὅλοι δηλαδὴ οἱ κεκοιμημένοι μας. Ὅλοι αὐτοὶ γίνονται ἓνα καὶ λαμβάνουν – κατὰ τὸ δυνατὸν - ἀπὸ τὴν ἁγιαστικὴ χάρη τοῦ Παναγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου.

Στὸ δισκάριο ἐπάνω λοιπὸν «Θεὸς ἐν ἀνθρώποις καὶ Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, θεουμένων ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντως Θεοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ἡ μέλλουσα Βασιλεία καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τὸ πολίτευμα· Θεὸς μεθ' ἡμῶν ὁρώμενός τε καὶ μεταλαμβάνόμενος».³

Ἡ Ἐκκλησία μὲ ἄλλα λόγια δὲν εἶναι φιλανθρωπικὸς ὀργανισμὸς οὔτε βεβαίως κάποια δημόσια ὑπηρεσία, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὶς «ἀνάγκες» τῶν πιστῶν. Ὑπάρχει καὶ ὑφίσταται γιὰ νὰ κάνει μὲ τὴν λατρεία τῆς τὸν κόσμον Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ φέρει ἐπὶ γῆς τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἐκτὸς τῶν μυστηρίων στὴν Ἐκκλησία μας ὑφίστανται καὶ πολλὲς ἀκολουθίες καὶ ἁγιαστικὲς πράξεις. Ὅλες αὐτὲς οἱ λειτουργικὲς πράξεις καὶ ἀκολουθίες ἀποτελοῦν ἓνα ὅλο, στοχεύουν σὲ ἓναν σκοπὸ – τὸν συνεχῆ καὶ καθολικὸ ἁγιασμὸ τοῦ σώματος – καὶ συγκλίνουν πρὸς τὴν Θεία Εὐχαριστία, τὸ ἀπόλυτο κέντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας. Δὲν ὑπάρχουν, ἔτσι, αὐτόνομες καὶ ἀνεξάρτητες λατρευτικὲς πράξεις στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὅλες μαζί συνιστοῦν μιὰ ἀρραγὴ ἐνότητα, τὸ κέντρο τῆς ὁποίας κατέχει τὸ «μυστήριον τῶν μυστηρίων», ἡ Θεία Εὐχαριστία. Κάθε δημόσια προσευχὴ - ἀκολουθία, νοεῖται ὡς προετοιμασία γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὴν ἀκολουθία τῆς Θείας Λειτουργίας, στὸ ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία πραγματώνεται ὡς «καινὴ κτίσις», νέα δημιουργία, ποὺ ξεπερνᾷ τὶς διαστάσεις τοῦ ιδρύματος καὶ γίνεται Σῶμα Χριστοῦ⁴.

---

³ Γερμανὸς Κων/λεως MPG 98, 412D.

⁴ Μητροπολίτου Δράμας Διονυσίου, Ἡ θεία Λειτουργία ἐπίκεντρον τῆς Ὁρθοδόξου Λατρείας, Ἱερὰ Μητρόπολις Δράμας, Ἡ Θεία Λειτουργία, Εἰσηγήσεις, Πορίσματα Ἱερατικοῦ Συνεδρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας ἔτους 1998, Δράμα 1998, σ. 8-9.

Εἶναι ἴσως γνωστὴ ἢ κατηγοριοποίηση κάποιων λατρευτικῶν πράξεων τῆς Ἐκκλησίας σὲ μυστήρια (τὰ λεγόμενα ἑπτὰ) καὶ τελετές. Δυστυχῶς σήμερα ἔχει πιά ἐπικρατήσῃ νὰ θεωροῦμε τὴν Θεία Λειτουργία ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ μυστήρια, τὸ πρῶτο ἴσως ἀλλὰ ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι λάθος. Στὴν Ἐκκλησία μας καὶ μάλιστα στὴν ἀρχαία δὲν ὑπῆρχε αὐτὴ ἢ μεταγενέστερη ἀντίληψη. Μιλοῦσε γιὰ ἓνα καὶ μόνο μυστήριο, τὸ «μυστήριο τοῦ Χριστοῦ» ὅπως ὀνομάζεται στὴ Γραφή⁵. Ἄρα διὰ τῆς Λειτουργίας, κυρίως δι' αὐτῆς, γινόμαστε μέλη τοῦ Χριστοῦ.

Ὅλη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ καθενὸς βαπτισμένου καὶ μέλους αὐτῆς τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν ἀρχίζει καὶ τελειώνει μὲ τὸ μυστήριο τῆς σταυρικῆς κοινωνίας μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τὴ Θεία Εὐχαριστία. Γι' αὐτὸ - ὅπως ἔγραψε καὶ ἓνας σύγχρονος θεολόγος - ἡ Θεία Εὐχαριστία οὔτε εἶναι, οὔτε πρέπει νὰ νοεῖται, ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ λοιπὰ μυστήρια, ἀλλὰ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ζωὴ καὶ ἡ πνευματικὴ τροφή της, τὸ «μυστήριο τῆς σύναξης»⁶.

Παλαιότερα ὅλα τὰ μυστήρια τελουῦνταν συνηρμοσμένα μὲ τὴν Θεία Λειτουργία. Τὸ Βάπτισμα καὶ τὸ Χρῖσμα τελούνταν κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία μεγάλων ἑορτῶν τῆς Ἐκκλησίας μας κατάλοιπο τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἢ ψαλμώδηση τοῦ ἀποστολικοῦ ὕμνου «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε», ὅπως τὸ Πάσχα καὶ τὰ Θεοφάνεια, ὅταν βεβαίως ἀποτελοῦσαν μία ἑορτὴ μετὰ τῶν Χριστουγέννων. Ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιο ἐπίσης προϋπέθεταν τὴν Θεία Εὐχαριστία. Μόνον οἱ χειροτονίες σὲ ὅλους τοὺς βαθμοὺς παρέμειναν μέχρι σήμερα

⁵ Ἰω.Ζηζιούλα (Μητρ.Περγάμου), Ἡ κτίσις ὡς εὐχαριστία, ἐκδ.Ακρίτας, Ἀθήνα 1992, σ.20.

⁶ Γ.Μεταλληνοῦ (Πρωτοπρ.), Ἡ Θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς Λατρείας, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1996, σ.262.

ἀναπόσπαστα συνδεδεμένες με τὴν Λειτουργία. Ἀκόμη τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας πραγματοποιοῦνταν δημοσίως κατὰ τὴν εὐχαριστιακὴ σύναξιν τῶν πιστῶν καὶ προηγείτο τῆς μεταλήψεως.

Ὁ νεοφώτιστος λοιπὸν καὶ ἄρτι χρισθεὶς μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Εἶναι ἀδιανόητο βαπτισμένος πιστὸς νὰ μὴν μετάσχει τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου ποτέ! Ἡ ἔνωση τῶν δύο ἀνθρώπων «εἰς σάρκα μίαν» κατὰ τὸν Γάμο σφραγίζεται καὶ τελειοῦται διὰ τῶν Ἀχράντων μυστηρίων. Ὁ ἀσθενὴς πιστὸς μεταλαμβάνει «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον» καὶ χρίεται διὰ τοῦ ἁγιασμένου ἐλαίου, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀσθένειαν ὡς ἐπίσκεψιν Θεοῦ, ὅπως τὴν χαρακτηρίζει τὸ ἀπολυτικίον τῆς ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου, ποὺ ὀφείλει νὰ τὴν ἀξιοποιήσει καὶ ἔκφραση τῆς παιδαγωγίας Του⁷ πρὸς τὸν ἁμαρτήσαντα ἄνθρωπο⁸. Ὁ νεοχειροτονούμενος καλεῖται νὰ διακονήσει τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ἔχοντας τὸ ἰδιαίτερόν του χάρισμα ἀνάλογον μετὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης. Ὁ ἐπίσκοπος, ὁ κατ' ἐξοχὴν προφήτης χειροτονεῖται πρὸ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου γιὰ νὰ κηρύξει, ὁ πρεσβύτερος, ἱερουργὸς κυρίως τῶν μυστηρίων πρὸ τῆς Ἀναφορᾶς, γιὰ νὰ συμμετάσχει στὸν καθαγιασμὸν τῶν Δώρων καὶ ὁ διάκονος πρὸ τῆς μεταδόσεως τῶν Δώρων στοὺς πιστοὺς ὑπηρετῶντας τὰ μυστήρια καὶ βοηθῶντας στὴν μετάδοσίν τους. Παλαιότερα πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μυστικῆς ἐξομολογήσεως ὁ πιστὸς λάμβανε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἔαν κρινόταν ἀπαραίτητο ἐξήρχετο τοῦ Ναοῦ καὶ δὲν

---

⁷ Διαδόχου Φωτικῆς, MPG 65, 1167.

⁸ Π.Δημητρίου Τζέρπου, Δρ.Θ., Ἐφόδιον ζωῆς, Ἡ μετάδοση τῆς Θείας Κοινωνίας στοὺς ἀσθενεῖς ποὺ ἀντιμετωπίζουν κίνδυνον θανάτου, Συμβολὴ στὴν Ποιμαντικὴ Λειτουργικὴ, ἐκδ.Τήνος, Ἀθήνα 2001, σ.20-21.

συμμετείχε τῶν τιμίων Δώρων, κατατασσόμενος γιά κάποιο διάστημα στήν τάξη τῶν προσκλαιόντων, ἐκείνων δηλαδή πού παρέμεναν στόν Νάρθηκα τοῦ Ναοῦ, ἀφοῦ δέν μπορούσαν – παρ’ ὅλον ὅτι ἦσαν πιστοί - λόγω βαρέων ἀμαρτιῶν νά μεταλάβουν. Ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι, ὅσοι δηλαδή παρίσταντο στήν Θεία Λειτουργία μετελάμβαναν. Δέν νοεῖται διαχωρισμός σέ μεταλαμβάνοντες καί μὴ μεταλαμβάνοντες γιά ὅσους παρευρίσκονται στήν Θεία Λειτουργία. Τά κείμενά της, οἱ εὐχές, οἱ δεήσεις καί οἱ ὕμνοι της δέν κάνουν τέτοιου εἴδους διακρίσεις. Θά ἦταν ἀδιανόητο γιά ἕναν πιστό τῶν πρώτων αἰώνων κάτι τέτοιο. Θά ἦταν ὅμως καί σήμερα ἀδιανόητο, ἐν καιρῷ χαλαρώσεως τῶν ἡθῶν καί κυρίως ἀμβλύνσεως τοῦ ἀγωνιστικοῦ φρονήματος τῶν πιστῶν μας νά προτρέπονται, ὅπως σέ ἀρχαῖες Θεῖες Λειτουργίες, οἱ ἐν μετανοία καί μὴ κοινωνήσοντες νά ἐξέλθουν τοῦ Ναοῦ, ὅπως καί οἱ μὴ πιστοί⁹.

Στίς σλαβικές Ἐκκλησίες ἡ ἐξομολόγηση, ὅπου αὐτό εἶναι δυνατόν, τελεῖται κατά τήν διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας ἢ τῶν πρὸ αὐτῆς ἀκολουθιῶν. Ἐάν ὑπάρχει δηλαδή πνευματικός πού δέν λειτουργεῖ, αὐτός ἐξομολογεῖ καί οἱ πιστοί προσέρχονται τότε στό μυστήριο τῆς μετανοίας καί ἐν συνεχείᾳ κοινωνοῦν. Καί σήμερα ἀκόμη ἄλλες ἁγιαστικές πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, μυστηριοειδείς τελετές ὀνομάζονται ἀπό κάποιους, τελοῦνται συναπτῶς μέ τήν Θεία Λειτουργία, ὅπως τὰ ἐγκαίνια ναοῦ, ἡ κουρὰ τῶν μοναχῶν, ὁ ἁγιασμός, ἡ κηδεῖα κλπ.

Δυστυχῶς ἐδῶ καί ἀρκετούς αἰῶνες πρὶν τὰ περισσότερα τῶν μυστηρίων ἔχουν γίνει πλέον ἰδιωτική ὑπόθεση καί τελοῦνται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τήν Θεία Λειτουργία κεχωρισμένα

---

⁹ Ὁ Διάκονος: «Εὐξασθε οἱ ἐν μετανοία, ... Ὅπως ὁ φιλοκτίρμων Θεὸς ὑποδείξη αὐτοῖς ὁδὸν μετανοίας... Προσδέξτε αὐτῶν τήν παλινοῦσαν καί τήν ἐξομολόγησιν..., Ἀπολύεσθε οἱ ἐν μετανοία», Θεία Λειτουργία τῶν «Ἀποστολικῶν Διαταγῶν».

δηλαδή τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως. Ἡ ἀτομικὴ αὐτὴ προσέγγιση πρὸς τὰ μυστήρια εἶναι ἄγνωστο φαινόμενο στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία καὶ ἀνάρμοστη στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία, ὅπου τὰ πάντα ἐκκλησιάζονται, γίνονται δηλαδή κοινὰ καὶ οἱ πάντες, ὅλα τὰ μέλη τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως μετέχουν σ' αὐτά¹⁰.

Πρέπει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ ἔχουμε καὶ κατὰ νοῦν κάτι πολὺ σημαντικό, τὸ ὁποῖο μᾶς κάνει πραγματικὰ λατρεύουσα κοινότητα καὶ μᾶς διαφοροποιεῖ ἀπὸ τοὺς ἑτεροδόξους καὶ κυρίως αὐτοὺς ποὺ ἀναγνωρίζουν καὶ «τελοῦν» κάποια ἔστω «μυστήρια». Ὅλες οἱ εὐχὲς τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ τῶν μυστηρίων εἶναι σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ. Πρόκειται δηλαδή γιὰ εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι προσωπικὴ ὑπόθεση τοῦ λειτουργοῦ ἢ Θεία Λειτουργία, οὔτε φυσικὰ ὀρισμένων. Προσωπικὰ τὸν ἱερέα ἀφοροῦν μόνον ὀρισμένες εὐχὲς, προπαρασκευαστικὲς γιὰ τὴν Εὐχαριστία καὶ αὐτὲς μόνον πρέπει νὰ λέγονται μυστικῶς, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ εὐχὴ τοῦ χερουβικοῦ· οἱ ὑπόλοιπες πρέπει νὰ ἀναγινώσκονται «εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ» ὅπως στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία. Δυστυχῶς καὶ ἐδῶ ἡ ἀρχαία λατρευτικὴ μας πράξις ἀλλοιώθηκε καὶ τὸ πρόβλημα αὐτὸ δημιουργήθηκε ἐξαιτίας διαφόρων αἰτίων: ἡ κακῶς νοουμένη οἰκονομία τοῦ χρόνου, ἡ ἀνάπτυξη μετὰ τὸν 19^ο αἰ. μὴ παραδοσιακῶν μελῶν στὴν Θεία Λειτουργία, τὰ «σκοτεινὰ» χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ ἀνύψωση παλαιότερα τοῦ Τέμπλου, ἡ κακομεταχείριση τοῦ κειμένου τῶν εὐχῶν (π.χ. λυρισμός), ἡ ψαλμωδία «ἐπάνω» στὶς εὐχὲς κ.ο.κ.¹¹.

---

¹⁰ Ν.Μιλόσεβιτςμ Ἡ Θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς Θείας Λατρείας, Ἡ σύνδεσις τῶν μυστηρίων μετὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐκδ.Πουρναρᾶ, Θεσ/κη 2001, σ.20.

¹¹ Ἀρχιμ.Φιλοθέου Νικολάκη, Ἡ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν, Εἰς ἐπήκοον ἢ μυστικῶς; Ἔργασια στὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς Μ.Π.Σ. στὸ Α.Π.Θ., 1998, σ.11-15.

Σύμφωνα μὲ τὸν ἱερό Χρυσόστομο τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο στὴν Ἐκκλησία μας εἶναι «πλήρωμα ἱερατικόν»¹². Τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας συμμετέχει καὶ οὐδέποτε παρακολουθεῖ τὰ τελούμενα¹³. Δυστυχῶς ὅμως καὶ ἐδῶ οἱ ὄροι ἔχουν ἀναστραφεῖ. Ὁ λαός μας ἐν πολλοῖς δὲν γνωρίζει ποῦ νὰ σταθεῖ καὶ πῶς νὰ σταθεῖ στὴ Θεία Λειτουργία. Παρακολουθεῖ μᾶλλον παρὰ λειτουργεῖται¹⁴. Ὁ πολὺς π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν ἔγραψε εὐστοχα ὅτι «στὶς μέρες μας οἱ θύρες τοῦ ναοῦ εἶναι ἀνοικτὲς σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς λειτουργίας καὶ ὅποιος ἐπιθυμεῖ καὶ ὅταν ἐπιθυμεῖ μπορεῖ νὰ μπεῖ ἢ νὰ βγεῖ. Κι αὐτὸ συμβαίνει γιατί, κατὰ τὴ σύγχρονη ἀντίληψη, «ἱεουργεῖ μόνο ὁ ἱερέας καὶ ἡ Λειτουργία τελεῖται στὸ ἱερό γιὰ ἢ ὑπὲρ τῶν λαϊκῶν, ποῦ εἶναι παρόντες σ' αὐτὴν «ἀτομικὰ» - μὲ τὴν προσευχή, τὴν προσοχή και, καμιά φορά, μὲ τὴ θεία κοινωνία. Καὶ ὄχι μόνο οἱ λαϊκοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς ξεχνᾶνε ὅτι ἡ εὐχαριστία ἀπὸ τὴ φύση τῆς εἶναι κλειστὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι σ' αὐτὴ τὴ σύναξη ὅλοι μέχρι τὸν τελευταῖο εἶναι ἀφιερωμένοι καὶ ὅλοι λειτουργοῦν – καθένας στὴ θέση του – στὴ μοναδικὴ ἱεουργία τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸς ποῦ λειτουργεῖ δὲν εἶναι, μὲ ἄλλα λόγια, οὔτε ὁ ἱερέας, κι οὔτε ἀκόμα ὁ ἱερέας μὲ τοὺς λαϊκοὺς, ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία τὴν ὁποία ὅλοι μαζί συγκροτοῦν καὶ φανερώνουν σ' ὅλο της τὸ πλήρωμα»¹⁵. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ Λειτουργία ὑπόθεση κάποιων, ἔστω καὶ κληρικῶν, ἀλλὰ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὀλόκληρη ἀκόμη καὶ στὸ κύτταρό της, ποῦ εἶναι ἡ Ἔνορία. Κάθε εὐχαριστιακὴ σύναξη εἶναι σύναξη ὀλόκληρης τῆς Ἐκκλησίας, γιατί ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριό τοῦ

¹² MPG 62, 204.

¹³ Γρηγορίου Ἱερομονάχου, Ὁ Ἐκκλησιασμός, Ἰ.Κουτλουμουσιανὸν Κελλίον Ἀγ. Ἰωάννης Θεολόγος, Ἀγ. Ὄρος, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1991, σ.33-39.

¹⁴ Παναγιώτη Σκαλτσῆ, Λειτουργικὲς Μελέτες, Τὰ διακονικὰ παραγγέλματα καὶ ἡ στάση τῶν πιστῶν στὴ θεία Λειτουργία, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσ/κη 2006, σ.156.

¹⁵ Ὁπ.π. σ.156 ἀπ' ὅπου καὶ ἡ παραπομπή: Ἀλ. Σμέμαν, Εὐχαριστία, σ.95.

Χριστοῦ¹⁶, ὅπως προείπαμε. Ἴδου γιὰτὶ δὲν εἶναι σωστὸς ἐπὶ παραδείγματι ὁ χαρακτηρισμὸς ἑνὸς κληρικοῦ ὡς «ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ». Δὲν ἀντιπροσωπεύουν κανένα, οὔτε ὁμιλοῦν καὶ λατρεύουν ἐκ μέρους κανενός. Διακονοῦν ἀπλῶς τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ εἰδικὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης. Εἶναι λάθος καὶ μᾶλλον προέρχεται ἀπὸ τὴν Δύση αὐτὴ ἢ κακῶς νοούμενη ἐξύψωση τοῦ κλήρου, ποὺ τελικὰ κατήντησε κληρικαλισμὸς καὶ στὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή.

Ἡ Ἐκκλησία μας λοιπὸν εἶναι μία λατρεύουσα Ἐκκλησία καὶ αὐτὸ ἐκφράστηκε ἔντονα κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ μοναχισμοῦ της. Ὁ μοναχισμὸς ἀποτελεῖ αὐθεντικὴ μορφή ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ γι' αὐτὸ δὲν γεννήθηκε ἀπλῶς στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ εἶναι καὶ συνιστᾶ Ἐκκλησία, ὅπως καὶ ἡ Ἐνορία, περισσότερο βεβαίως στὴν κοινοβιακὴ του μορφή. Τὸ πρῶτο κοινόβιο ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Ὁσ. Παχώμιο, ὀνομάσθηκε χαρακτηριστικὰ «Κοινωνία». Ἦταν ἓνα θαυμαστὸ δημιούργημα ὅπου τὰ πάντα ἦταν γιὰ ὅλους κοινά: προσευχή, λειτουργικὴ ζωὴ, ἐργασία, φαγητό ἐνδυμασία. Ἐκεῖ γινόταν πραγματικότητα ἡ κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἡ κοινωνία μὲ τοὺς ἀδελφούς καὶ συμμοναστὲς ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελφούς¹⁷ γιὰ τοὺς ὁποίους ἔντονα προσεύχεται ὁ μοναχός, ἄσχετα ἂν κατηγορεῖται - ἀδίκως βέβαια - ὅτι ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ δὲν προσφέρει σ' αὐτόν.

Ὁ μοναχὸς ἀφιερώνει τὸ ἓνα τρίτο τοῦ ἡμερονυκτίου στὴν κατ' ἰδίαν προσευχὴ καὶ στὴν ξεκούραση τοῦ σαρκίου του, ἓνα τρίτο στὴν μετὰ προσευχῆς ἐργασία καὶ ἄλλο ἓνα τρίτο στὴν

---

¹⁶ Γρηγορίου Ἱερομονάχου, Ἡ Θεία Λειτουργία, Ἱ.Κουτλουμουσιανὸν Κελλίον Ἁγ.Ἰωάννης Θεολόγος, Ἁγ. Ὄρος, ἐκδ.Δόμος, Ἀθήνα 1998, σ.40.

¹⁷ Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου, Ὁ Μοναχισμὸς, «Ὄρος Δυσανάβατον», ἐκδ.Ἀποστ. Διακονίας, Σειρά Θεωρία καὶ πράξη, Ἀθήνα 1999, σ.11-12 καὶ 40-41.

κοινή λατρεία, ή όποία πραγματικά γνώρισε άνθηση και τρομακτική εξέλιξη έντός τών Ίερών Μονών σέ τέτοιο βαθμό πού άρχικά έπηρρέασε και έν συνεχεία εκτόπισε τις ένοριακές άκολουθίες.

Κατά τά πρώτα χρόνια ύπάρξεως του όργανωμένου μοναχισμού - κοινοβιακού και άναχωρητικού - ή λατρεία περιοριζόταν στην χρήση τών βιβλικών άναγνωσμάτων και τήν έντονη παρουσία του Ψαλτηρίου. Προϊόντος του χρόνου άρχισαν, όχι χωρίς άντιδράσεις έκ μέρους τών άυστηρών μοναχών, νά εισέρχονται πρός χρήση στη λατρεία ύμνοι, κανόνες, τροπάρια κ.λπ., τά όποία άρμοζαν σέ κοσμικούς ίερείς και στους λαϊκούς, άφοϋ οί μοναχοί δέν έψαλλαν, άλλα κυρίως άνεγίνωσκαν. Τέλος πάντων επικράτησαν και εξέλιχθηκαν ως μελίσματα. Μάλιστα οί μεγαλύτεροι σήμερα ύμνογράφοι μας, μερικοί τών όποίων κοσμοϋν ως άγιοι τους τοίχους τών Ναών μας, προέρχονται άπό τους μοναστικούς κύκλους. Αϋτός σέ γενικές γραμμές ήταν ό τρόπος πού τελούσαν τις άκολουθίες και προσευχές τους οί μοναχοί. Όμως τó μοναχικό Τυπικό εξέλιχθηκε άκόμη περισσότερο και νέες άκολουθίες δημιουργήθηκαν. Η άρχική διαμόρφωσή του έγινε στην Μονή του Άγ.Σάββα στα Ίεροσόλυμα, ένα τεραστίας σημασίας μοναχικό κέντρο τής Άνατολής, και έγινε παντού γνωστό ως Τυπικό του Άγ.Σάββα. Αργότερα αϋτό έπεξεργάσθηκε άπό τους μοναχούς τής Μονής Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη και έλαβε στους έπομένους αιώνες τήν τελική του μορφή στις Ίερές Μονές του Άγ.Όρους.

Στις Ένορίες υπήρχε τó λεγόμενο Άσματικό Τυπικό. Η ίδια ή όνομασία του ύπογραμμίζει ότι τά περισσότερα στοιχεία τής λατρείας ήταν ψαλλόμενα, αντίθετα μέ τó μοναχικό. Οί

πιστοὶ συνάζονταν στοὺς Ναοὺς καὶ ἔψαλλαν ψαλμοὺς καὶ ὕμνους ὅλοι μαζί ὑμνοῦντες τὸν Θεό. Ὅμως ἦταν τέτοια ἡ ἔλξη τοῦ μοναχικοῦ Τυπικοῦ, σ' αὐτὸ συνετέλεσε καὶ ὁ θρίαμβος τῶν μοναχῶν μετὰ τὴν Εἰκονομαχία τὸν 9^ο αἰ., πού σιγὰ σιγὰ αὐτὸ ἐκτόπισε τὸ Ἐνοριακὸ καὶ τελικὰ τὸ ἐξαφάνισε. Ὁ τρόπος ζωῆς καὶ ὁ τρόπος πού προσεύχονται οἱ μοναχοὶ στὰ Μοναστήρια ἦταν καὶ θὰ παραμείνει ἰδανικὸς γιὰ ὅλους τοὺς πιστοὺς. Πρέπει νὰ ποῦμε πάντως ὅτι αὐτοὶ πού τὸ εἰσήγαγαν στὶς ἐνορίες ἦταν λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ τῶν πόλεων (πού τότε ἦταν μόνον ἔγγαμοι) καὶ ὄχι οἱ ἴδιοι οἱ μοναχοί. Πολλὰ μάλιστα στοιχεῖα του διασώθηκαν μέσα στὶς ἀκολουθίες τῶν μοναχῶν¹⁸. Ἔτσι λοιπὸν σήμερα ἡ λατρεία μας γενικότερα τελεῖται κατὰ τὰ μοναχικὰ πρότυπα, προσαρμοσμένη ὅμως στὶς ἀνάγκες κοσμικῶν ἀνθρώπων μὲ πολλές μέριμνες. Προσπαθοῦν καὶ οἱ λαϊκοὶ νὰ ἀφιερῶσουν μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς τους στὸ νὰ ὑμνοῦν τὸν Τριαδικὸ Θεό, κατὰ τὸ δυνατὸν ὅμως.

Πολλοὶ - μετὰξὺ αὐτῶν καὶ πιστοὶ μας - θέτουν τὸ ἐρώτημα: γιατί οἱ τόσες ἀκολουθίες καὶ προσευχές; Χρειάζεται ἡ Ἐκκλησία νὰ καλεῖ τόσο συχνὰ σὲ κοινὴ προσευχὴ τοὺς πιστοὺς; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀπλὴ καὶ δὲν χωράει ἀμφιβολία ἐπ' αὐτοῦ. Οἱ ἱερεῖς ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχουν ἔντονο ἐκκλησιαστικὸ, ἐσχατολογικὸ καὶ χριστοκεντρικὸ χαρακτήρα. Τονίζουν ἰδιαίτερος τὴν σημασία τῆς ἔνταξης τῶν πιστῶν στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία, ὅπου «ὁμοθυμαδόν» καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάζονται γιὰ νὰ ὑμνήσουν Ἐκεῖνον πού θὰ ξαναέλθει, Αὐτόν πού εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν. Γι' αὐτὸ καὶ προτρέπονται οἱ πιστοὶ νὰ συμμετέχουν σ' αὐτὲς τὶς ἀκολουθίες. Καλεῖται ὁ πιστὸς νὰ

---

¹⁸ Βλ. Αλ.Σμέμαν, Ἡ Ἐκκλησία προσευχομένη, Εἰσαγωγή στὴ Λειτουργικὴ Θεολογία, Σειρὰ Ὁρθόδοξη Μαρτυρία, ἀριθ.36, σ.229 κ.έ.

ἔχει ἄξονα τῆς ζωῆς του τὸν Κύριο καὶ νὰ συμμετέχει ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο στὶς ἀκολουθίες γιὰ νὰ ἀγιάζει τὸν χρόνο του καὶ κάθε στιγμή ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Τοῦτο θὰ συμβάλλει στὴν ἀνακαίνισή του, στὴν σωτηρία του, ἀφοῦ κάθε στιγμή λατρείας εἶναι εὐκαιρία μετανοίας καὶ ἀλλαγῆς τοῦ νοῦ. Ἡ ἀκατάπαυστη – κατὰ τὸ δυνατόν – λατρεία τοῦ Θεοῦ μᾶς κάνει μιμητὲς τῶν ἀγγέλων καὶ σιγὰ σιγὰ ἀγγέλους. Ἄλλωστε «ἔργον ἀσίγητόν τε καὶ ἄληκτον ἢ προσευχὴ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ αἶνος» κατὰ τὸν Ἁγ. Συμεὼν Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης¹⁹.

Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία μας θέλει νὰ ἐκκλησιοποιήσει, νὰ κάνει Ἐκκλησία καὶ τὸν κόσμο, τὴν κτίση ὀλόκληρη - ἐξ οὗ καὶ ὅλες αὐτὲς οἱ πολλὲς εὐχὲς τοῦ Εὐχολογίου μας γιὰ κάθε πτυχή καὶ ἐκφάνση τοῦ παρόντος βίου μας. Δὲν φτιάχθηκαν γιὰ νὰ παρεμβαίνει ἡ Ἐκκλησία στὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι ἢ στὸν προσωπικὸ βίον κανενὸς ἔχοντας μάλιστα ἀλλότριους πρὸς αὐτὴν σκοπούς. Δίνει στὴν κτίση ἓνα ἄλλο, νέο νόημα καὶ τὴν ἀγιάζει. Προσλαμβάνει τὴν κτίση στὸ σύνολό της, τὴν ἱστορία καὶ τὸν χρόνο γιὰ νὰ μεταβάλλει κάθετί θνητὸ σὲ ἀθάνατο καὶ τὸ φθαρτὸ σὲ ἀφθαρτο. Στὴν ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς ὁ ἱερέας θύοντας τὸν Ἄμνόν - Χριστὸ λέγει: «θύεται ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Ἔτσι προδιαγράφεται καθημερινὰ ὁ σκοπὸς κάθε Λειτουργίας. Ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ Ἀνάστασή Του, μυστήρια συνεχῶς παροντοποιούμενα καὶ βιούμενα στὴ λατρεία, σώζουν διηλεκτῶς τὸν κόσμον²⁰.

---

¹⁹ Ἀρχιμ. Φιλοθέου Νικολάκη, Ἡ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, Ἡμερολόγιον Ἱ.Ναοῦ Ἁγ. Γεωργίου Κυψέλης ἔτους 2008,

²⁰ Βλ. Γ. Μεταλληνού (Πρωτοπρ.), ὄπ.π., σ. 398-399.

Ἔτσι ἐρμηνεύεται αὐτὸ τὸ συνεχῶς χρησιμοποιούμενο «σήμερον» σὲ διάφορα τροπάρια πολλῶν ἐορτῶν μας²¹. Καὶ γι' αὐτὸ καὶ στὰ μοναστήρια, εἰδικὰ τὰ ἀνδρῶα ὅπου ὑπάρχουν ἱερεῖς γίνεται προσπάθεια νὰ τελεῖται καθημερινὰ ἡ Θεία Λειτουργία.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας προσαρμόσθηκε σὲ ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ δεδομένα καὶ πολλές φορές κατὰ τὸ παρελθὸν προέβη σὲ μεταρρυθμίσεις, περικοπές, συντμήσεις, ἐξ ὀλοκλήρου ἀλλαγές σὲ ὀρισμένα θέματα ποὺ ἀφοροῦν στὴ λατρεία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἱστορία τῆς λατρείας. Ἐνῶ γιὰ παράδειγμα ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Μεγ.Βασιλείου ἦταν ἡ Θεία Λειτουργία ποὺ παντοῦ καὶ καθημερινὰ χρησιμοποιοῦνταν, ἡ μεγάλη ἔκταση τῶν εὐχῶν τῆς ὁδήγησε στὴν ἀρχικὴ ἐπικράτηση τῆς τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου – ποὺ συμπεριλαμβάνει συντομότερες εὐχές – γιὰ τὶς καθημερινές καὶ ἡ τοῦ Βασιλείου γιὰ τὶς Κυριακὲς καὶ ἐπίσημες ἡμέρες, ἀργότερα ὅμως περιορίσθηκε ἡ τέλεσή της ἀκόμη περισσότερο σὲ 10 φορές τὸν χρόνο. Ὅμως ὁ σκοπὸς τῆς λατρείας τῆς ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἴδιος: ἡ ἐκκλησιοποίηση τοῦ κόσμου.

Τὰ τελευταῖα χρόνια γίνεται ἀρκετὸς λόγος καὶ ἔχουν γραφεῖ πολλά γιὰ τὴν λατρεία μας, κυρίως γιὰ τὴν γλῶσσα τῆς, γιὰ τὸν τρόπο ποὺ τελοῦμε τὶς ἀκολουθίες, πολλές ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχουν ὑποστῆ ἀρκετὴ φθορά. Ζητεῖται ἡ «ἀποκάθαρση» τῆς ἀπὸ στοιχεῖα, ξένα πρὸς αὐτὴν καὶ ἡ ἐπιστροφή σὲ πιὸ ἀπλοὺς τύπους. Εἶναι ζητούμενα ὅλα αὐτὰ καὶ δὲν ἔχει κλείσει ὁ διάλογος ἐπ' αὐτῶν. Ἔχουμε ὅμως μεγάλη δυσκολία σ' αὐτὰ

---

²¹ Προεόρτιο Κοντάκιον Χριστουγένων, Ἀπολυτίκιο ἐορτῆς Εἰσοδίων, Ἀναστάσιμο τροπάριο τοῦ τέλους τῆς Μεγ.Δοξολογίας τῶν Κυριακῶν κ.λπ.

τὰ θέματα καὶ δὲν θὰ πάrouμε εὐκόλα ἀποφάσεις γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἴσως γιὰτὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας δὲν θέλουν νὰ χάσουν τὴν ἐπαφή μὲ τὴν γλῶσσα μας, ἴσως γιὰτὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ εὐτελισμοῦ τῶν πάντων καὶ στὸν αἰῶνα τῶν πανταχοῦ ἀγγελλομένων καὶ πραγματοποιουμένων «ἐκπτώσεων» δὲν θέλουμε νὰ ἐκπέσουμε καὶ ἐμεῖς. Ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ περισσότερα προβλήματα ποὺ ἔχει ἡ Ἐκκλησία μας ἀντιμετωπίζονται μὲ ἀργοὺς ρυθμοὺς καὶ εἶναι πράγματι δυσεπίλυτα. Δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀναφερθοῦμε σ' αὐτὰ, ἴσως ἡ συζήτηση ποὺ θὰ ἐπακολουθήσει νὰ ἀναδείξει κάποιες πτυχὲς ὀρισμένων ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ ἀπαντηθοῦν τυχὸν ἀπορίες.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ κλείσουμε τὴν ὁμιλία μας χωρὶς δυὸ λόγια γιὰ τὴν κατηγορία ποὺ ἀπευθύνεται στὴν Ἐκκλησία μας καὶ στὴν περιορῶουσα σήμερα ἀτμόσφαιρα, χωρὶς μάλιστα νὰ ξεφεύγουμε ἀπὸ τὸ θέμα μας. Καὶ δὲν ἐννοοῦμε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν φράση ποὺ κατὰ κόρον χρησιμοποιεῖται ἀπὸ «εἰδικούς», ποὺ μόνον ἀδαεῖς θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς χαρακτηρίσουμε. Δηλαδή ὅτι «ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ περιορισθεῖ στὰ τοῦ οἴκου τῆς καὶ νὰ κάνει περισσότερο κοινωνικὸ ἔργο». Ἡ Ἐκκλησία δὲν χρειάζεται «δασκάλους» καὶ τέτοιου εἴδους ὑποδείξεις. Κάνει πράξη τὴν «καινὴ ἐντολὴ» τοῦ Κυρίου μας ἤδη ἀπὸ τῆς γεννήσεώς τῆς, δηλαδή τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς προσφορᾶς πρὸς τὸν ἀδελφό. Μόλις χθὲς ἀκούσαμε στὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω (Ματθ.κε', 31-46) τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ κρίνει ὁ Κύριος τοὺς ἀνθρώπους: δηλαδή ἐὰν φρόντισαν τὸν πτωχὸ, τὸν γυμνὸ, τὸν ξένο, τὸν πεινασμένο, τὸν διψασμένο, τὸν κατατρεγμένο αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Διδαχθήκαμε μὲ ἄλλα λόγια

τὸ πῶς πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε στὸν πλησίον καὶ πῶς νὰ φροντίζουμε τὸν ἀδελφὸ μας, μακρὰ ἀπὸ προϋποθέσεις ποὺ ἀφοροῦν στὸ χρῶμα του, στὴν προέλευσή του, στὴν πίστη του καὶ τὰ παρόμοια. Προσφέρουν στὸν πάσχοντα πλησίον τους τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας (κληρικοὶ καὶ λαϊκοί), καὶ ὄχι ἓνας ἀπρόσωπος ὀργανισμὸς, ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μετὰ τὴν λογία ἢ τὰ κοινὰ δεῖπνα γιὰ παράδειγμα, δηλαδὴ τὶς ἀγάπες. Σήμερα προσφέρουν φαγητό, στέγη, χρήματα, συντηροῦν γηροκομεῖα, βρεφονηπιακοὺς σταθμοὺς καὶ ἰδρύματα γιὰ ἄτομα μὲ εἰδικὲς ἀνάγκες, κυρίως ὅμως καὶ κατ' ἐξοχὴν προσεύχονται γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐμπεριστάτους ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἀδελφούς τους.

Μία εὐχὴ τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου λέγει πῶς: «ἔτι προσφερόμεν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης».

Ἡ Λειτουργία, ὡς ἔργο τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐμπεριέχει αὐτομάτως τὴν ἀλληλεγγύη καὶ τὴν συμπαράσταση πρὸς τοὺς ἐν ἀνάγκαις. Παρεμπιπτόντως μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ ἐξηγοῦνται καὶ οἱ μέχρι σήμερα διατηρηθεῖσες πρακτικὲς προσφορῶν ἐντὸς τοῦ λειτουργικοῦ πλαισίου τῆς ἐνορίας, ὅπως οἱ προσφορὲς γιὰ τὸ φιλόπτωχο ταμεῖο, οἱ συλλογὲς χρημάτων γιὰ διαφόρους πάσχοντες ἀδελφούς ἢ ἀκόμη ὁ πολὺ γνωστὸς πιά καὶ καθιερωμένος «Δίσκος», ποὺ περιάγεται στὸ ναὸ συνήθως μετὰ τὴν Ἀναφορὰ καὶ πρὶν τὴ Θεία Κοινωνία. Κάθε δόσιμο τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ὑλικῶν – πνευματικῶν ἀγαθῶν στὸν συνάνθρωπο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ ζωντανὴ λατρευτικὴ ζωὴ καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητα μία λειτουργικὴ προσφορά, τὴν ὁποία θὰ βρεῖ ὅποιος ἀνατρέξει σὲ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, στοὺς

ἀποστολικούς πατέρες ἢ τοὺς ἀπολογητὲς τῶν πρώτων
χριστιανικῶν αἰώνων²² δηλαδή στίς πηγές τῆς πίστεώς μας.

Συνοψίζοντας τὰ ὅσα εἰπώθηκαν ἀπόψε ἐδῶ πρέπει νὰ
ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία δικαίως χαρακτηρίζεται
ταμιούχος τῆς Θείας Χάριτος, ἀφοῦ πάντοτε τελεῖ τὰ μυστήρια
– καὶ κυρίως τὸ κορυφαῖο, τὴν Θεία Λειτουργία – προσφέροντας
αὐτὴν τὴν Χάρη πρὸς ὅλους ὅσοι τὴν ἐπιθυμοῦν, τὴν
ἀναζητοῦν καὶ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν. Τὸ ἔργο
τοῦ Κυρίου – συνεπῶς καὶ τῆς Ἐκκλησίας – εἶναι ἡ ἀπολύτρωση
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους εἶναι
ἐμπεπιστευμένη ἡ διακονία τῶν μυστηρίων, δηλαδή οἱ ποιμένες
τῆς μὲ τὸ εἰδικὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης, ἔχουν ταχθεῖ νὰ
βοηθοῦν τοὺς ἀδελφούς τους στὴν πορεία τους πρὸς τὴν
ἀθανασία. Ἄρα ἡ Ἐκκλησία μας καλῶς ἔχει χαρακτηρισθεῖ ὡς
λατρεύουσα κοινότητα καὶ κατ' ἐξοχὴν λειτουργικὴ Ἐκκλησία
καὶ σ' αὐτὴν – τὴν λατρεία – εἶναι παρὼν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος,
ὁρᾶται διὰ τῶν μυστηρίων στὸν ὑλικὸ καὶ πνευματικὸ μας
κόσμο καὶ μᾶς παρέχει τὴν ἐμπειρία τῆς Βασιλείας Του,
προτρέποντάς μας νὰ γίνουμε μέτοχοί της.

---

²² Κων.Νικολακοπούλου, Ζητήματα λογικῆς λατρείας καὶ λειτουργικῆς ἀγωγῆς,
ἐκδ.Πουρναρά, Θεσ/κη 2001, σ.89-92.